

Gustave Doré 1832-1883

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΙΩ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ Κ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Προτάσεις για μια καλύτερη λειτουργία του δικονομικού συστήματος

Στον περίφημο μονόλογό του, ανάμεσα στα δεινά που ο άνθρωπος ανέχεται να υπομένει από τον φόβο του θανάτου, ο Αμλετ κατατάσσει -δίπλα, μάλλον, στα άγια της ανάγης που δεν βρίσκει ανταπόκριση- την καθυστέρηση στην απονομή της δικαιοσύνης, «the law's delay». Λίγα πράγματα φαίνεται να έχουν αλλάξει από την εποχή του Σαίξπηρ.

Σε πρόσφατο τεύχος περιοδικού που εκδίδει ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών παρατίθενται στοιχεία από τα οποία προκύπτει ότι τελευταία ο χρόνος που μεσολαβεί από την έναρξη μιας δικαστικής υπόθεσης ως την έκδοση οριστικής απόφασης έχει επιμικυνθεί επικίνδυνα. Αν στη ζοφερή αυτή πραγματικότητα προσθέσει κανείς τη διαφθορά ή και την αδιαφορία ορισμένων δικαστών δεν μπορεί παρά να συμμετρίσει τη μελαγχολία του πρίγκιπα της Δανιμαρκίας. Η πολιτεία αντιδρά με τη δημιουργία επιτροπών που συνήθως αναλαμβάνουν να αναμορφώσουν τους ισχύοντες δικονομικούς κανόνες με σκοπό την επιτάχυνση των δικών. Συντέμνουν προθεσμίες, απαγορεύουν αναβολές, επιτάσσουν να εκδίδονται οι αποφάσεις σε συντομότερους χρόνους. Δυστυχώς οι προσπάθειες αυτές αποβαίνουν συνήθως άκαρπες, γιατί δεν λαμβάνουν υπόψη τους ούτε την πραγματική λειτουργία που επιτελεί ό, τι ονομάζουμε «απονομή της δικαιοσύνης» ούτε τη δομή των κινήτρων που ενεργητικοποιούν τον δικαστή. Η σχολή της οικονομικής ανάλυσης

του Δικαίου παρέχει εν προκειμένω χρήσιμες ενδείξεις: σύμφωνα με το περίφημο πιο θεώρημα του ίδιου της σχολής αυτής νομπελίστα οικονομολόγου Ronald Coase, όταν το κόστος συναλλαγής είναι μηδενικό (ιδανική περίπτωση), τότε τα αγαθά, άσχετα από την αρχική τους κατανομή μεταξύ των ατόμων, καταλήγουν, κατόπιν διπραγματεύσεων, σε εκείνους για τους οποίους έχουν τη μεγαλύτερη χρησιμότητα, μεγιστοποιώντας έτσι και τη συνολική κοινωνική ευημερία. Στην πραγματικότητα, βέβαια, το κόστος συναλλαγής δεν είναι μηδενικό και όσο μεγαλύτερο είναι τόσο περισσότερο απέχει μια οικονομία από το βέλτιστο σημείο που μπορεί να φτάσει.

Από τη σκοπιά αυτή θεωρούμενη η απονομή της δικαιοσύνης επιτελεί σημαντικό οικονομικό έργο καθώς εξειδικεύει (παιδειακά, ιδίως) δικαιώματα (ήσος δικαιοσύτη τι). Η εμπλοκή με τους μηχανισμούς της δικαιοσύνης σημασιολογικά περισσότερο είναι τόσο παρακλώσει τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ωφέλειας. Υπό το πρίσμα αυτό δεν έχει πάντοτε τη μεγαλύτερη σημασία η «ποιότητα» όσο η ταχύτητα και η προβλεψιμότητα. Όσο γρηγορότερα και ασφαλέστερα γνωρίζουν τα άτομα ποια ακριβώς δικαιώματα έχουν τόσο επιτυχέστερα μπορούν, στη συνέχεια, μέσω των αμοιβαίων συναλλαγών τους να μεγιστοποιήσουν τόσο τη δική τους όσο και εμμέσως τη συνολική κοινωνική ωφέλεια. Οπου, πάλιν, η ελαχιστοποίηση του κόστους συναλλαγής είναι δυσχερής, ο καλύτερος μηχανισμός για την επίτευξη των αρίστων δυνατών αποτελεσμάτων είναι

εκείνος που επιτυγχάνει την εσωτερική κερση του κόστους από τον φορέα της ζημιωτικού δραστηριότητας. Εξετάζοντας, πάντα από την ίδια σκοπιά, την απονομή της δικαιοσύνης, επιβάλλεται να προσεξομεί και να καταλάβουμε τη δομή των κινήτρων του δικαστή και ο δικαστής είναι ένα άτομο που δρα ορθολογικά, πράγμα που σημαίνει ότι επιδιώκει να μεγιστοποιήσει την ατομική του ωφέλεια. Σημειώσεν όμως ατομική ωφέλεια δεν νοείται μόνο η μεγιστοποίηση των οικονομικών απολαβών, αλλά ένα μέγιστο αναθών που μπορεί να περιλαμβάνει μεταξύ άλλων το κύρος, την υστεροφημία, την αρχαιοταξιασφάλεια, τον ελεύθερο χρόνο κτλ. Το πως εξειδικεύει αυτή την ωφέλεια εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από το σύστημα διορισμού, εξέλιξης και ανταμοιβής του. Ορισμένες λείψεις που μοιάζουν προφανείς παύουν να αποδεικνύονται τέτοιες αν κανείς τις εξετάσει υπό το πρίσμα αυτό. Ετσι, π.χ., μελέτες έχουν δείξει ότι ο διορισμός περισσότερων δικαστών δεν συμβάλλει λιγότερες αποφάσεις, αναθέτοντας υποθέσεις στους νεότερους συναδέλφους τους.

Με βάση παραπάνω αφητηρίες μπορούμε εδώ να διακινδυνεύσουμε μερικές προτάσεις:

1. Πολλές υποθέσεις που άγονται σήμερα σε δικανική κρίση μπορούν στην πραγματικότητα να διεκπεραιωθούν διοικητικά. Σε αυτές συγκαταλέγονται πολλές από τις υποθέσεις «κεκοσισες δικαιοδοσίας» όπως η δημοσίευση δι-

Όσο γρηγορότερα και ασφαλέστερα γνωρίζουν τα άτομα ποια ακριβώς δικαιώματα έχουν τόσο επιτυχέστερα μπορούν, στη συνέχεια, μέσω των αμοιβαίων συναλλαγών τους να μεγιστοποιήσουν τόσο τη δική τους όσο και εμμέσως τη συνολική κοινωνική ωφέλεια.

αδικιών, η έκδοση κληρονομητηρίων, η ακύρωση πιστωτικών τίτλων, τα αυνανετικά διαζύγια κ.ο.κ. Μόνο τα κακά εννοούμενα συστηματικά συμπεριφέροντα των δικηγόρων μπορούν να εξηγηθούν γιατί τέτοιες υποθέσεις απαιτούν την εμπλοκή των δικαστηρίων.

2. Σε πολλές απλές υποθέσεις (π.χ. υποθέσεις μισθωτικής διατροφής, εργατικές, αποζημίωση εξ' αυτοκινήτων κ.ά.) η προφορική διαδικασία μπορεί εύκολα να αντικατασταθεί με την προαποδεικτική προσκόμιση ενόρκων βεβαιώσεων και άλλων εγγράφων, ενώ η απολογία των δικαστικών αποφάσεων σε πρώτο βαθμό (ούτως ή άλλως ανεπαρκής στην πράξη) μπορεί και εκ του νόμου να ορισθεί ότι αρκεί να είναι συνοπτικά αφού οι υποθέσεις αυτές είναι εύκολα τυποποιήσιμες.

3. Η εσωτερικευση του κόστους συναλλαγής επιτυγχάνεται με το να επιβάλλονται τα πραγματικά έξοδα της δικής στον διάδοχο που ηττάται. Το σύστημα επικρατεί ήδη στις αγγλοσαξονικές έννομες τάξεις και έχει επανειλημμένα προταθεί από πολλούς. Μια παραλλαγή του συστήματος αυτού, πιο εικαστική στο συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια, θα επέφερε στον δικαστή να συμψηφίζει με μεγαλύτερη ευκολία τη δικαστική δαπάνη σε πρώτο βαθμό (όπως και σήμερα συμβαίνει στην πράξη), αλλά να επιβάλλει με αυστηρότητα το σύνολο της δαπάνης και τις αμοιβές των δικηγόρων στον ηττώμενο διάδοχο στον δεύτερο βαθμό, και εφεξής. Η λογική είναι ότι ο διάδοχος που θεωρεί ότι μια υπόθεση οφείλει να τεθεί σε δικα-

στη κρίση θα έχει την ευκαιρία να δικαιωθεί σε πρώτο βαθμό χωρίς να κινδυνεύει να καταδικαστεί στα δικαστικά έξοδα σε περίπτωση ήττας. Μια ταχεία πρωτοβάθμια διαδικασία με συνοπτική απολογία θα μπορούσε να δώσει στον διάδικο αυτόν μian ένδειξη τούτως αξιολογεί τα δικαιώματά του η έννομη τάξη. Ο διάδικος που θα επιμένει στην έρεση θα πρέπει αντίθετα να σταθμίσει τα πράγματα με μεγαλύτερη σοβαρότητα και θα πρέπει να προκαταβάλει εγγυητική επιστολή που να καλύπτει τα πραγματικά έξοδα της δίκης και την πραγματική αμοιβή του δικηγόρου της άλλης πλευράς πριν από τη συζήτηση της υπόθεσης. Ας προσθέσουμε ότι τα «πραγματικά έξοδα της δίκης» δεν πρέπει να προσκίζουν με πλασματικούς υπολογισμούς αλλά ύστερα από στάθμιση όλων των παραγόντων όπως, π.χ., οι εργασιακές που δαπανούν κατά μέσο όρο σε κάθε υπόθεση δικαστές, γραμματείς και βοηθητικό προσωπικό των δικαστηρίων, το κόστος λειτουργίας των δικαστηρίων, το κόστος ειδικότητας για το Δημόσιο από την ιδιοχρησιμοποίηση (αντί της, την εξειδίκευση) των κερμάτων των δικαστηρίων κ.λπ.

• Ομοιοί όπως ο φιλικός διακανονισμός και η διαμεσολάβηση μπορούν και οφείλουν να εξετασθούν μέσα από το πρίσμα του κατάλληλου χειρισμού των κινήτρων των μερών. Έτσι, π.χ., ο θεσμός της διαμεσολάβησης μπορεί να συμβάλει καλύτερα στην ελάφυνση των δικαστηρίων, αν, π.χ., προβλέπεται ότι σε περίπτωση που ένα από τα δύο μέρη προτείνει συμβιβασμό, τότε, αν το έτερο μέρος επιμένει να οδηγήσει τη διαφορά στα δικαστήρια και τελικά κριθεί ότι η οφειλή του προτεινόμενου δεν υπερβαίνει το ποσό στο οποίο ήταν διατεθειμένος να συμβιβαστεί, τα δικαστικά έξοδα θα επιβαρυνθούν εξ ολοκλήρου τον αντίθετό του.

• Η ενεργοποίηση των μηχανισμών ηλεκτρονικής κατάθεσης και ανταλλαγής δικατογράφων μεταξύ των διαδίκων και των δικαστηρίων και του δικαστηρίου που προβλέπεται ήδη κατ' αρχήν στον νόμο, πρέπει, επιτέλους, να εφαρμοστεί στην πράξη, με την έκδοση των αναγκαίων ρυθμίσεων. Ασφαλώς θα μειώσει το συναλλακτικό κόστος. Πρέπει πάντως να ερευνηθεί κατά πόσον θα δράσει συνολικά προς όφελος της επιτάχυνσης της απονομής της δικαιοσύνης, αφού η ευχέρεια αυτή μπορεί απλουσιάζει να οδηγήσει εμμέσως - αν δεν συνοδεύεται με άλλα μέτρα όπως τα αμέσως παραπάνω - στην αύξηση του αριθμού των δικών.

Πώς μπορούμε να αξιοποιήσουμε τα δίδαγματα της οικονομικής προσέγγισης στην ενεργοποίηση των κινήτρων των δικαστών; Ίδου μερικές ιδέες που μπορεί να ικανοποιήσουμε προς αυτήν την κατεύθυνση:

• Η εισαγωγή του θεσμού των βοηθών των δικαστών (judicial clerks) που ισχύει στις ΗΠΑ είναι χρήσιμη και επικοινωνιακή. Κάθε δικαστής δικαιούται να έχει τέσσερις - πέντε νομομαθείς βοηθούς (συνήθως εκ των αρμοσούντων

αποφοίτων των νομικών σχολών) οι οποίοι θα διεξάγουν για λογαριασμό του νομική έρευνα και θα ετοιμάζουν εν σχέδιω τις αποφάσεις του. Με τον τρόπο αυτόν ο δικαστής μπορεί να αναθέτει την άχαρη και επαναλαμβανόμενη εργασία των συνήθων υποθέσεων σε άτομα που έχουν ακόμη την όρεξη και το κίνητρο να μάθουν και να εξελιχθούν, πολλαπλασιάζοντας έτσι την παραγωγικότητά του. Στις δυσκολότερες υποθέσεις η φρέσκια ματιά των νέων νομικών μπορεί να βοηθήσει τον δικαστή στην έρευνα και στις ιδέες του. Στις ΗΠΑ οι άριστοι απόφοιτοι των νομικών σχολών διαγωνίζονται πραγματικά για να καταλάβουν μια θέση clerk δίπλα σε διάσημο ανώτερο δικαστή καθώς η προϋπηρεσία αυτή τους χαρίζει άμεση πρόσβαση στην αγορά εργασίας των δικηγορικών εταιρειών και των πανεπιστημίων μετά το πέρας της θητείας τους. Φυσικά οι clerks αμείβονται, αλλά η αμοιβή τους είναι ασφαλώς πολύ μικρότερη από αυτήν των δικαστών καριέρας.

• Η συστηματοποίηση του τρόπου προαγωγής των δικαστών με βάση ένα αντικειμενικό σύστημα αποδεδειγμένο από τη λογική της αρχαιότητας είναι επίσης επιβεβλημένη. Είναι ασφαλώς πολύ δύσκολο να αποτιμήσει κανείς την ποιότητα και την παραγωγικότητα ενός δικαστή γιατί η εργασία που επιτελεί δεν είναι ευκολα τυποποιήσιμη. Εν τούτοις ένα σύστημα που θα ελάμβανε υπ' όψιν τον αριθμό των αποφάσεων που εκδίδει κάθε δικαστής σε συνάρτηση με την ταχύτητα έκδοσής τους και τον αριθμό των αποφάσεων του που έχουν ανατράπκιν σε ανώτερο βαθμό θα μπορούσε να παράσχει χρήσιμο μέτρο. Στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας ένα τέτοιο σύστημα παρακολούθησης, ελέγχου και αποτίμησης του έργου των δικαστικών λειτουργιών θα μπορούσε να παράσχει κίνητρο στους εισαγγελέους λειτουργούς να χρησιμοποιούν με μεγαλύτερη αυτοπειθιστική δυνατότητα που παρέχει ο νόμος να θέτουν στο αρχείο προφανώς

Sandro Betticelli
1445-1510

αβασίμες μινύσεις και εγκλήσεις. Σε ορισμένες Πολιτείες των ΗΠΑ, όπου οι δικαστές εκλέγονται, λειτουργούν και ειδικά σώματα εμπειρογνομώνων που δημοσιεύουν αξιολογήσεις των υποψηφίων δικαστών οι οποίοι επιθυμούν να ανανεώσουν τη θητεία τους.

• Τέλος θα άξιζε ίσως να μελετηθεί ξανά ο θεσμός της αγωγής κακοδικίας, ώστε να περιλαμβάνει αποζημιωτικές αξιώσεις των διαδίκων που ζημιώθηκαν από κεραιότερες ή καταφανώς εσφαλμένες αποφάσεις οι οποίες οφείλονται όχι μόνο σε δόλο αλλά και σε βαριά αμέλεια των δικαστών.

Οι παραπάνω σκέψεις και προτάσεις δεν εξαντλούν ασφαλώς τα διαθέσιμα εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την επιτάχυνση και βελτίωση της απονομής της δικαιοσύνης. Το επιχειρήματός μας εδώ είναι πώς η οικονομική ανάλυση του δικαίου μπορεί να μας παράσχει μια προοπτική που υποσχεται καλύτερα αποτελέσματα από την εμβληματική βελτίωση ορισμένων δικονομικών κανόνων.

